

İNKLÜZİV TƏHSİL MƏSƏLƏLƏRİ
ВОПРОСЫ ИНКЛЮЗИВНОГО ОБРАЗОВАНИЯ
ISSUES IN INCLUSIVE EDUCATION

UOT 376

İNKLUZİV TƏHSİL SAHƏSİNDƏ MAARİFLƏNDİRMƏ
İŞLƏRİNİN ƏHƏMİYYƏTİ

Şikar Əli oğlu Hüseynov

Sumqayıt Dövlət Universitetinin dosenti

Zərifə Fərəməz qızı Cəlilova

Sumqayıt Dövlət Universitetinin magistrantı

ORCID: 0009-0000-0131-3373**E-mail:** zarifa.calil@gmail.com

Açar sözlər: inklüziv, strategiya, maarifləndirmə, patologiya, təhsil.

Ключевые слова: инклюзивный, стратегия, образование, патология, образование.

Key words: inclusive, strategy, education, pathology, education.

Nelson Mandelan demişdir: “İnsanların hüquqlarını inkar etmək, onların insanlığına meydan oxumaqdır”.

Maarifləndirmə işlərinin neqativ, məlumatsız münasibətin aradan qaldırılmasında mühüm rolu var. Maarifləndirmə əlilliyi olan insanların hüquqlarının tam şəkildə həyata keçirilməsi üçün zəruridir. Əlillərin bütün hüquqlarından istifadə etmək səlahiyyətləri vardır. Bu hüquqlar Birləşmiş Millətlər Təşkilatının Əlillərin Hüquqları Konvensiyası və digər beynəlxalq insan hüquqları sənədləri ilə qorunur.

Əlillik patologiyaların, çatışmazlıqların və ya funksional məhdudiyyətlərin (əlilliyə sırf tibbi yanaşma) səviyyələri ilə müəyyən edilmir, əksinə, əlilliyi olan şəxslərin cəmiyyətdə bərabər əsasda tam və səmərəli iştirakına mane olan münasibət və ətraf mühit maneələri arasında qarşılıqlı əlaqə nəticəsində yaranır. Əlillik mühiti xüsusi əlilliyi olan insanlar üçün uyğun olmayan, onların müstəqil yaşamasına və cəmiyyətlə qarşılıqlı əlaqəsinə mane olan mühitdir. Əlillik yaradan mühit informasiyanın, nəqliyyatın, xidmətlərin və ya tikilmiş ətraf mühitin əlçatan olmamasından, ayrı-seçkilik yaradan qanunvericilikdən və mənfi münasibətdən (stereotiplərlə əlaqəli) yaranır. Bu problemin həlli üçün universal dizaynın təşviqi ilə birlikdə əlilliyi olan şəxslərin hüquqları ilə bağlı maarifləndirmənin aparılması mühüm rol oynayır.

Əlilliyi olan şəxslər tez-tez onlara aid edilən mənfi stereotiplərdən irəli gələn təcrid və sosial və hüquqi ayrı-seçkiliklə üzləşirlər. Bu problemlərin həlli ilkin mərhələdə, yəni bağçalarda, məktəblərdə maarifləndirmə işini gücləndirməkdir. İnküziv təhsil sistemi gələcək yetkinlərin əlilliyi olan şəxslərə münasibətini dəyişdirmək üçün mühüm addımdır. İşəgötürənləri əlilliyi olan şəxslərin peşəkar inklüzivliyinə kömək etmək üçün əlilliyi əvəzinə onların qabiliyyətlərini vurğulayaraq onları işə qəbul etməyə təşviq etmək üçün daha çox məlumatlılığın artırılmasına ehtiyac var.

Əlilliyi olan şəxslərin cəmiyyətə tam inteqrasiyasına nail olmaq üçün maarifləndirmə mühüm amildir. Uzun illərdir ki, əlillər cəmiyyətə görünmür və cəmiyyətdən kənar qalırlar. Cahillik, stereotiplər və cəmiyyətin onlara qarşı korluğu ucbatından onların inteqrasiyasına və iştirakına sosial, hüquqi və ekoloji maneələr yaranıb, onların səlahiyyətlərinin itirilməsinə və

marginallaşmasına gətirib çıxarıb. Beləliklə, daha inklüziv və dəstəkləyici bir cəmiyyətin yaradılması ilk növbədə əlilliyi olan şəxslərə münasibətin dəyişdirilməsini tələb edir. Maarifləndirmə strategiyaları bir-birini tamamlayan iki prinsiplə idarə olunur. “İtələmə prinsipi” insanlara nə etməli olduqlarını və əməl etməməyin mənfi nəticələrini izah edərək yuxarıdan aşağıya doğru bir yanaşma tətbiq edir. İnsanlar yeni tələbə əməl etmək üçün müvəqqəti olaraq öz davranışlarını dəyişə bilərlər, lakin onlar bunu etmək üçün daxili motivasiyaya malik deyillər və bunun zəruri olduğuna əmin olmaya bilərlər. Əksinə, “çəkmə prinsipi” ortaq məqsədə nail olmaq üçün görüləcək tədbirləri birgə yaratmaq və birgə istehsal etmək üçün əvvəlcədən rol alan iştirakçıları, əlilliyi olan şəxsləri və digər maraqlı tərəfləri cəlb edərək aşağıdan yuxarıya doğru bir yanaşma tətbiq edir. İnsanlar bu zaman hərəkətə keçməyə həbəslənəcəklər, çünki strategiyaları özləri yaratmış olacaqlar. Bu nüans prosesi daha effektiv və davamlı edəcəkdir.

Təbii ki, bu prosesdə əlilliyi olan şəxslərin özlərinin iştirakı vacib elementdir. Tolerantlığı və inklüzivliyi təşviq etməyin ən yaxşı yollarından biri əlilliyi olan şəxslərin əsas fəaliyyətlərdə iştirakını təşviq etməkdir. Maarifləndirmə kampaniyasının uğuru çox şeydən asılıdır:

— məzmununun və dizaynının daxili keyfiyyətindən;

— hakimiyyət orqanlarının fəal münasibəti;

— əlilliyi olan şəxslərin özlərinin və bütün digər müvafiq maraqlı tərəflərin (media xüsusilə təsirli ola bilər) cəlb edilməsi;

Əvvəlcə inklüziv təhsilin nə demək olduğunu başa düşmək vacibdir. Inklüziv təhsil əlilliyindən, sağlamlığından, sosial-iqtisadi vəziyyətindən, cinsindən və irqindən asılı olmayaraq bütün uşaqların ehtiyaclarını ödəyən təhsil sistemidir. Ümumiyyətlə, bu, sinifdə öyrənmə üçün hər hansı potensial maneəyə cavab verə bilər. GSE-nin Tədqiqatlar üzrə Baş Direktoru olan Makoelle hesab edir ki, Inklüziv təhsilin həyata keçirilməsində əsas maneə insanların uşaqların xüsusi ehtiyaclarını dərk etmə tərzidir. İnsanların böyük bir hissəsi fərqli olan, əlilliyi olan bir uşaq sahibi olmaqdan utanır. Əgər insanlar hələ də əlilliyi olan uşaqların məktəblərdə təhsil ala bilməyəcəyinə inanırlarsa, deməli inklüziv təhsilin gələcəyi yoxdur. Məhz buna görə də məlumatlandırma işləri artırılmalı və valideynlər bu münasibətləri dəyişdirməli olduqlarını anlamağa başlamalıdır.

Bəzi ölkələrdə inklüziv təhsil çoxdan tətbiq edilib və çoxsaylı maarifləndirmə və təbliğat kampaniyaları aparılıb. Bu Azərbaycan üçün zaman məsələsidir. Bir çox alim və professorlar bu mövzuda təqdimatlar verir, müəllimlər və Təhsil Nazirliyinin rəsmiləri üçün seminarlar keçirirlər və görünür ki, indi inklüziv təhsilin əslində nə olduğu barədə getdikcə daha aydın başa düşülür. Bu komanda əlillərin təhsil almasına kömək etmək üçün yaradılmış Heydər Əliyev Fondu kimi qeyri-hökumət təşkilatları ilə birgə maarifləndirmə işləri aparır. Hər il 21 mart Dünya Daun günü, 2 Aprel Dünya Autizm Maarifləndirmə günü, 3 Dekabr Beynəlxalq Əlillər günü qeyd edilir və istər məktəb, istər digər təhsil müəssisələrində maarifləndirmə tədbirləri, iclasları keçirilir. QHT ədalətli təhsilin təmin edilməsi üçün məktəblərlə işləyir. Komanda həm də dövlət orqanlarında məsləhətçi kimi fəaliyyət göstərir və onların təşəbbüslərini yüksək qiymətləndirir.

Təhsil Nazirliyi Dövlət Proqramında müəyyən edib ki, məktəblərin və məktəbəqədər müəssisələrin bir çoxunda inklüziv təhsil üçün şərait yaradılmalıdır. Belə layihələr artıq bir neçə pilot məktəbdə tətbiq edilib.

Inklüziv təhsil sistemini həyata keçirmək üçün iki növ təlim tələb olunur. Müəssisə rəhbərlərinə inklüziv məktəblərə uyğun struktur və idarəetmə sistemlərini inkişaf etdirmək öyrə-

dilməlidir, çünki belə məktəblərin idarə edilməsi homojen məktəbi idarə etməkdən fərqlidir. Bundan əlavə, bütün uşaqların ehtiyaclarını ödəmək üçün fənn metodologiyasını və pedaqogikasını inkişaf etdirmək üçün müəllimlər yenidən hazırlanmalıdırlar. Həm də pedaqoji institutlarda təhsil alan gələcək müəllimlərin tədris planı dəyişməlidir ki, onlar ali təhsil alıb hansısa məktəbə gedəndə sinifdə müxtəlif tələbələrə kömək etməyə hazır olsunlar. Təlimlə yanaşı, əlil arabası üçün panduslar, eşitmə qüsurlu insanlar üçün işarələr və görmə qüsurlu şəxslər üçün xüsusi göstərişlər kimi uyğun infrastrukturaya ehtiyac var. Məktəblər əvvəldən bu ehtiyacları nəzərə almaq üçün tikilməmişdi və infrastruktur təminatı resursların mövcudluğuna toxunur.

Uşaq bağçalarında və ali təhsil müəssisələrində inklüziv təhsilə diqqət yetirmək üçün inklüziv təhsil komandası daha da genişləndirilməlidir.

Problemin aktuallığı. Inklüziv təhsil sistemində maarifləndirmə işləri daha da genişləndirilməli və bütün təhsil pillələri bu prosesdə aktiv şəkildə iştirak etməlidir. Məqsəd təhsilin hər kəs üçün əlçatan və yetərli olmasıdır.

Problemin elmi yeniliyi. Müasir təhsil sistemi üçün yeni anlayış olan Inklüziv təhsilin nəinki bütün təhsil pillələri üçün, həm də bütöv cəmiyyət üçün tətbiqi vacibdir.

Problemin praktik əhəmiyyəti və tətbiqi. Inklüziv təhsilin “Xüsusiləşdirmə” deyil, “Daxil etmə” olduğunu cəmiyyətə öyrətmək məqsədilə müəllimlər, valideynlər və tələbələr istifadə edə bilirlər, maarifləndirmə işlərinin aparılmasında köməkçi vəsait kimi yararlanırlar.

Ədəbiyyat

1. Avropa İttifaqı, Regional İnkişaf İctimai Birliyi. Inklüziv təhsil (Məlumat kitabçası). Tərtib etdi: M. Əliyev. Bakı, 2018.

2. Avropa İttifaqı, Azərbaycan Respublikası Təhsil Nazirliyi, UNICEF, RİİB. Dr. Peter Grimes, Marieke Stevens, Arlene dela Cruz, Tricia Mercado, Kaisa Ligaya Sol Cruz “İnklüziv sinifdə təlimin təşkili” mövzusunda ixtisasartırma proqramının oxu materialı. Bakı, UNICEF-in Azərbaycan nümayəndəliyi, 2019, 80 s.

3. Cəfərova L., Qasımova A., Rüstəmov İ., Əzimzadə A., Ələkbərov F., Həsənova T. Məktəbhazırlıq qruplarında inklüziv təlimin təşkili: Müəllimlər üçün metodik vəsait. Bakı, 2021, 74 s.

4. Dostuzadə D.Ə. Sağlamlıq imkanları məhdud uşaqlarla işə dair // İbtidai məktəb və məktəbəqədər tərbiyə, 2004, № 2

5. Dr Peter Grimes Marieke Stevens Arlene dela Cruz Tricia Mercado Kaisa Ligaya Sol Cruz. Uşaq və ailə dəstək planı. Bakı: İdeal Print, 2019, 39 s.

Ш.А. Гусейнов, З.Ф. Джалилова

Значение просветительской работы в сфере инклюзивного образования Резюме

Для реализации системы инклюзивного образования необходимы два типа обучения. Руководителей учреждений следует обучать разработке структур и систем управ-

ления, подходящих для инклюзивных школ, поскольку управление такими школами отличается от управления однородной школой. Кроме того, учителя должны пройти переподготовку для разработки предметной методологии и педагогики, отвечающих потребностям всех детей.

Sh.E. Hüseynov, Z.F. Jalilova

**The importance of educational work in the field of inclusive education
Summery**

Two types of training are required to implement an inclusive education system. Heads of institutions should be trained to develop structures and management systems suitable for inclusive schools, as managing such schools is different from managing a homogenous school. In addition, teachers must be retrained to develop subject methodology and pedagogy to meet the needs of all children.

Redaksiyaya daxil olub: 04.03.2024